

2. Беньямін В. Щодо критики насильства / В. Беньямін ; пер. з нім. І. Андрущенко. – К. : Грані-Т, 2012. – 312 с. – (Сер. : De profundis).
3. Гнатюк О. Відвага і страх / О. Гнатюк ; пер. з пол. М. Боянівської. – К. : Дух і література, 2015. – 496 с. : з ілюстр. – (Сер. : Бібліотека спротиву, бібліотека надії).
4. Єромоленко В. Далекі близькі. Есеї з філософії та літератури / В. Єромоленко. – Львів : Вид-во Старого Лева, 2015. – 299 с.
5. Исторична пам'ять як поле змагань за ідентичність : матеріали «круглого столу», 22 квіт. 2008 р. / за заг. ред. Ю. О. Зерній. – К. : НІСД, 2008. – 68 с.
6. Лежен Ф. Слово за решеткой [Электронный ресурс] / Ф. Лежен. – Режим доступа : <http://www.index.org.ru/journal/10/legen.html>
7. Сверстюк Є. О. На полі чести : у 2 кн. – Кн. 1 : Невже то я? / Є. О. Сверстюк ; упоряд. О. Сінченко. – К. : Кліо, 2015. – 368 с.
8. Сверстюк Є. О. На полі чести : у 2-х кн. – Кн. 2 : Наш сучасник Євген Сверстюк / Є. О. Сверстюк ; упоряд. В. Овсієнко. – К. : ТОВ Кліо, 2015. – 600 с.

Констанкевич Ирина. Волянь в автобиографическом нарративе Евгения Сверстюка. В статье на материале автобиографической книги «На поле чести. Неужели это я?» очерчены духовные связи Е. Сверстюка с Волянью, факторы и условия становления философа и диссидента, патриота и морального максималиста, глубоко верующего и духовного человека сквозь призму воспоминаний, записок, свидетельств. Рассматриваются условия формирования тожсамости, национальной идентичности.

Ключевые слова: автобиографизм, воспоминания, идентичность, саможизнеописание.

Konstankevych Iryna. Volyn in Autobiographical Narrative of Yevhen Sverstiuk. Including the information of the autobiographical book «Can it be me?» the article outlines the spiritual connection of Yevhen Sverstiuk with Volyn, factors and conditions for becoming a philosopher and dissident, patriot and moral maximalist, a deeply religious and spiritual person through the prism of memories, testimonies and notes. It is about circumstances of forming tozhsamoti, national identity.

Key words: autobiographism, memories, identity, memory, samozhyttiepys

Стаття надійшла до редколегії
28. 12. 2015 р.

УДК 821.161.2-1.09(477.82)

Лілія Лавринович

«...Наповнити хвилини світлом»: темпоральні мотиви в ліриці Є. Сверстюка

У статті йдеться про темпоральні аспекти художнього світогляду Є. Сверстюка як про одну із засадничих ознак його творчого мислення. Матеріалом дослідження є посмертна збірка поезій «Писані синім крилом» (2015 р.). Основні темпоральні мотиви Є. Сверстюка – мотиви дитинства й християнського свята як сакрального часу, буднів (зокрема періоду заслання та ув'язнення) як профанного часу, мотиви проминання, часових циклів, вічності, миті. Мотиви часу в поезії Є. Сверстюка – важливий елемент авторської аксіології.

Ключові слова: Є. Сверстюк, темпоральні мотиви, образ часу, сакральний та профанний час, вічність, мить.

Постановка наукової проблеми та її значення. Творчий спадок видатного публіциста, літературознавця, філософа, одного з лідерів українського руху опору 1960–1970-х рр. Є. Сверстюка – невичерпне джерело культурних смислів та небуденної мудрості, яке провокує в читача потужну духовну напругу. Збірка поезій «Писані синім крилом» (2015 р.) – посмертна і єдина в жанровому плані серед виданого. Поезія Є. Сверстюка додає багато важливих акцентів до уявлення про світоглядну систематику видатного публіциста, адже поетичне слово містить у собі позараціональні елементи, які в непоетичному тексті можуть бути приховані за логікою думки, побудови, за публіцистичним пафосом; крім того, публіцистичний об'єкт – це переважно «Інший», лірика ж завжди на перший план виводить особистість автора. Тож, звернувшись до аналізу поезій

Є. Сверстюка, можна не лише відстежити джерела його публіцистичного пафосу, а й чіткіше окреслити саму особистість автора.

Відповідно до ідей М. Гайдеггера, «глибинна проблематика будь-якої онтології закорінена у феномені Часу» [2, с. 773], тому розуміння його природи тісно пов'язане з пошуками сенсу буття. Темпоральні мотиви та образи в ліричному творі – це завжди спроба поета досягнути віковичну проблему людини й часу, вони прямо чи образно-метафорично передають ціннісно-сміслові коди, які автор закладає в текст, і це дає можливість моделювати і систему його світоглядних уявлень, і репрезентовану у творах поетичну картину світу.

Цілісний аналіз ліричної спадщини Є. Сверстюка досі не здійснювався, зокрема в заявленому ракурсі. Проте, на нашу думку, він є одним із факторів самобутності поетичної манери автора. Темпоральні аспекти смислотворення в поетичному тексті охоплюють образно-мотивну систему, художньо-виражальні засоби її втілення, граматичні особливості часової організації тексту, ритмічну організацію тощо.

Мета розвідки – аналіз темпоральних мотивів у ліриці видатного українського публіциста.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Збірка «Писані синім крилом» вмістила поетичний доробок автора юнацької пори («З зеленого шуму»), часу формування феномену «шістдесятництва», а також періоду ув'язнення й заслання (1970–1980-ті). У ній знаходимо як відомі з окремих публікацій у періодичних виданнях твори, так і нововідкрите з рукописів автора. Особлива увага до темпоральної проблематики відчутна в збірці вже з перших, ще учнівських поезій кінця 1940-х рр. Автор демонструє сумно-тужливе усвідомлення втрати минулого: «*І крилом невгамовний час / Все забрав, промайнув і побіг*» [4, с. 13], часто в ранніх поезіях виникають опозиції «дитинство – зрілість», «минуле – майбутнє». Наскрізний мотив ранніх творів – образ дитинства, хай важкого, тривожного, але справдешнього втраченого раю, Едему, до якого можна повернутися лише в спогадах: «*Знову і знову зі мною / Пригашені десь за горою – / Тривожні дитячі літа*» [4, с. 11], або: «*...далекий загублений час / Напливає, як сни молоді*» [4, с. 14], або: «*В хвилини, як холод чужого життя / Навіє розпуку і втому, / Я знову стаю самотнім дитям / І лину до рідного дому*» [4, с. 17]. Медитативний настрій ранньої лірики суголосний елегантній романтичній традиції, із її розчарованістю, сумом та неусвідомленими пориваннями («*Весна за весною минала, / Як тіні хмарин на воді, / Та більше таких не було / Щасливих видінь, як тоді*» [4, с. 12]).

Поетична збірка демонструє, що образ дитинства та пов'язаного з ним образу рідного простору Волині виникає не лише в ранній ліриці Є. Сверстюка, а й у більш зрілі його творчі періоди, і хоч загальна настроєвість поезій із цими мотивами не змінюється, та глибина й варіативність зображення простору дитинства посилюється, доповнюється філософськими роздумами про сенс часу та проминання, про пам'ять, зв'язок людини з джерелами її роду, як, наприклад, це відбувається в поезіях «Як далеко мене занесло» (1979), «Тихий Святвечір» (1982), «Десь діти від ГПУ ховалися в кропиву» (1983), «Знову сиза Волинь» (1986) та ін.

Релігійна свідомість завжди накладає на світоглядну темпоральну організацію буття опозицію «сакральне – профанне». Глибоко релігійний, автор збірки створює образ часу й простору дитинства як сакрального першоджерела, до якого ліричний герой постійно повертається подумки і до якого прагне прилинути в кінці життя: «*Але образи рідні нестиму завжди з собою / І, можливо, в останні хвилини / вернуса сюди*» [4, с. 20]. Таке замикання часу та простору дитинства, їх циклізація («*Це – повернення до прачасу, до глибин...*» [4, с. 69]) супроводжуються наявністю наскрізних ідилічних образів свята як сакрального часу. Ідеться про християнські свята, особливо шановані українцями, – насамперед Різдвяні. Автор найчастіше звертається до образу Святвечора, передодня Різдва Христового – свята, що символізує початок євангельської історії. Витоки релігійних свят сягають священних першоподій, які для ліричного героя Є. Сверстюка мають символічне значення не лише як факти загальної священної історії, але і як сімейні та особисті першоподії:

*Нині святвечір
я сам з листами
Тиша – на цілий світ*

*Музика й зорі –
зорі ті самі
Що і дві тисячі літ
Пам'ять дитинства
Молитва мами
Рідні в серпанку німих розлук... [4, с. 88].*

Спогад про християнське свято, про часопростір дитинства, поряд зі згадкою про рідних і близьких, – те, що дає силу тривати в профанному світі неволі, заслання. Такий мотив – один із наскрізних у ліричних творах 1970 – початку 1980-х рр. Особливо показова в цьому сенсі поезія «У щедрий вечір», написана 13.01.1982 р. Указівка в назві твору на відповідний календарний час, асоційований з українськими релігійними та родинними традиціями, – достатня, щоб створити відповідну настроєвість тексту. Перебуваючи на засланні в Бурятії, далеко від рідної землі, автор створює поезію-спогад, подумки, уявно збираючи за одним столом, як годиться на свято, тих, із ким звела його доля: «Подруги й друзі літ моїх добрих / Нині я сам / в тихім полум'ї свічки / Хочу зібрать вас / по хащах і дебрях / І повторити ваші обличчя» [4, с. 105]. Адресовані їм слова подяки («Дякую вам що ми в світі зустрілись» [4, с. 106]) дублюються як хвала та вдячність Богові за даровані в минулому зустрічі. А щедрування та молитва висновують універсальні, вічні антиномії – любов, що «повік не минається», та світ, «який проплива / розмивається»:

*На щедрий вечір вам нащедрую я
міт про любов, що повік не минається
Слава Всевишньому
що ми зустрілися
В світі
який проплива
розмивається [4, с. 106].*

Сакральний час та простір свята як зустрічі Є. Сверстюк протиставляє самотності й профанному часопростору заслання – замкненому та безконечному, що оприявнюється через антитетичні образи, з одного боку, «часу ріки», яка є втіленням плину життя, максимального його наповнення духом творчості, неспокою, любові, а з іншого – «ями повторень», своєрідної проекції на образ Дантового пекла, із його концентричними колами та мотивом безвиході. Так, у поезії «Милі Мачинко-Ліляно» образ замкнених та обмежених у тюремній неволі часу й простору творять мікроконтексти – непередметні образи-деталі «умовна грань», «слід від усмішки», «свято»: «Тут, за умовною гранню, / Обіч від часу ріки, / Слід від усмішок Макуні, / Слід від Твоєї руки – / Свято єдине. За нами / Десь коротається час...» [4, с. 27]. А в поезії «Коло останнє», де автор створює образ місця свого заслання – Східного Сибіру, використання алогічної синонімії («роки й сніги») та прийомів анафори й алітерації доповнюють уявлення про профанний простір заслання:

*Коло останнє в цій ямі повторень!
В холод і безвість – на ширший кон!
Тільки щемить ще вирваний корінь,
Тільки свище тайга-закон!
...
Доля призначена – роки й сніги...
Тільки – щоб випали сонячні дати.
Тільки – щоб вистачило снаги [4, с. 67].*

Профанний час у засланні означається як позбавлений життя, такий, що минає надаремно. Скажімо, своєрідний образ безчасся виникає в поезії «Василеві Стусові на Колиму», де автор створює універсальний часовий образ життя у вигнанні на Сибіру – монотонних, безликих, сновидних буднів: «Тут під дротами течуть / В Лету останки літ» [4, с. 57]; або: «Вчора розвіялось сном / Завтра пливе в міражах» [4, с. 58]. Схоже відображено в поезії «Сивий сонет»: «Наступають пекельні дні / Потяглися безсонні ночі» [4, с. 73]. Універсалізм у зображенні часу заслання Є. Сверстюк насичує конкретно-чуттєвими образами-деталлями, які доповнюють картину,

роблять її такою, що сприймається через особистісний досвід автора, наприклад: *«Цвірінькання горобців / вранці під вікном / повертає мене знов / у холод першої тюремної весни / коли сирістю непотрібного ранку / починався сліпий день»* [4, с. 112].

У безконечних буднях заслання змінюється не лише відчуття й ставлення до перебігу часу, а й сама природа буття людини в її кореляціях із темпоральними атрибутами, які, відповідно до метафорики автора, можуть пришвидшувати рух часового потоку чи й набувати інверсивної природи:

*У цьому примарному царстві,
Де в інєї дріт – наші квіти, –
Де юні старіють дочасно,
А старші маліють, як діти, –
Пустиню підживлюєм чаєм...* [4, с. 54].

У своїй поезії доволі часто, зокрема й у написаних під час заслання й тюремного ув'язнення та творах про цей період, Є. Сверстюк послуговується епітетами, вираженими прикметниками «вічний», «одвічний», прислівником «вічно» та метафорами з компонентом «вічність» (наприклад, «вічно причалу шукаю», «одвічний карб», «вічна скорбота», «вічний сум», «вічна суворість броні», «зирить вічністю місячний серп», «вічні сни», «вічний Сізіф», «вічно жіноче начало», «вічність тривоги», «на вічнім небі», «легенда вічна», «вічно людське», «одвічна юрба», «вічне чекання розплати», «вічний холод», «вічно виношуємо бунт», «вічні сніги», «безболісне поле вічності», «море вічності», «на полі вічних проблем», «вічні символи», «гавань вічності», «вічна смерть», «вічна істина», «сосни у вічній задумі», «шукаємо вічно слід свій вчорашній», «одвічна бабуня / одвічну корову пасе», «вічна усмішка» та ін.). Таке надуживання цих лексем у поезії Є. Сверстюка оприявнює їх використання в суперечливих, антитетичних контекстах – як із позитивними («вічна істина» [4, с. 168], «вічні зерна добрих начал» [4, с. 76] та ін.), так і з негативними («вічна юрба» [4, с. 117], «вічна смерть» [4, с. 168] тощо) конотаціями. Тобто автор апелює до поняття «вічність» та суголосного йому епітета в низці значень із широкою амплітудою, яка охоплює протилежні категорії – від тлумачення образу вічності й вічного як сакральної трансцендентної категорії, що в поезії Є. Сверстюка зазвичай асоційована з тріадою «християнство – свобода – творчість», до їх тлумачення в значенні «спрофанізована тяглість часу» – як нав'язливої, безконечної тривалості позбавленого сенсу часового потоку.

З одного боку, така амплітуда значень свідчить про те, що автор максимально використовує значеннево-стилістичні можливості полісемії, яка дає можливість увіразнити поетичний образ. З іншого, подібне надуживання відповідної лексики – наслідок особливої уваги Є. Сверстюка як автора, мислителя, людини до самих феноменів вічного та вічності, які не випадково неодноразово ставали об'єктом рефлексії й у публіцистичних творах письменника.

Вічне, вічність – світоглядні категорії, що можуть символізувати і сакральну повноту буття, абсолют і водночас безконечність, безмір. Це сфера для Є. Сверстюка – камертон, «міра речей» за посередництва якої оцінюються людина, її вчинки, життя загалом. У збірці перманентно виникає низка образів-мотивів, які традиційно протиставляються цій «мірі речей».

Насамперед у книзі очевидним є акцентований мотив часу як найдорожчої для людини цінності: *«Десь застигло життєве море / І затерпло в маснім вічку / І пронизує наскрізь нас / Найдорожче в людини Час»* [4, с. 38]. Проте сам час не однозначний, не співмірний, не рівноцінний собі. Як уже згадано, відрізняється час волі й неволі: останній через монотонність, ненаповненість буднів («Серце зсушили грати, / Будні дротів, могил...» [4, с. 40]), тяглість абсурду тюрми чи заслання, його безконечну відтворюваність сприймається як утрачений. Говорячи про заслання, ліричний герой розпачливо говорить:

*Десять, двадцять, чверть віку.
Тридцять – ген на сміття!
Боже, скільки ж того віку
Ти нам одвів для життя?
...
Нові, все нові й однакі,
Сірі, як стрічка в кіно –
Нові росли бараки,
Новий підріс конвой...* [4, с. 39].

Мотиви втраченого часу в поезії Є. Сверстюка виходять за межі текстів, що описують неவில்ничий досвід. Автор універсалізує проблему стосунків людини та часу, вписуючи її в систему більш широких філософських узагальнень. Скажімо, у поезії «Тенета часу» Є. Сверстюк, застосовуючи прийом персоніфікації, говорить про закинутість людини в час, лейтмотив твору – слова про пастку, яку він улаштує на людей:

*Ми прийшли у тенета часу
Спершу було мале Сільце
Де легеньким тягло вітерцем
Над затихлим багаттям світу
Але вже підіймався вітер
І за обрієм мріли траси
Час розкинув свої тенета
і поставив їх, як на птахів... [4, с. 141].*

Або далі:

*Час таємні і явні пастки
Розметав нам – усім на виріст [4, с. 142].*

У цій та низці інших поезій збірки в різних варіаціях наполегливо звучить мотив швидкого проминання людського віку, причому показово, що він з'являється ще в юначій поезії Є. Сверстюка 1951–1953 рр. (наприклад, «Півкопи крапками дрібними / Сумують за днем, що пройшов» [4, с. 10]; «І крилом невгамовним час / Все забрав, промайнув і побіг» [4, с. 13]; «І далекий загублений час / Напливає, як сни молоді» [4, с. 14] та ін.). Згодом цей мотив «обростає» різними конотаціями. Скажімо, у поезії «Сповідь блудного сина» виникає традиційний романтичний образ човна, який «занесений вітром часу», що «вічно причалу шукає» [4, с. 17]. У низці поезій («Гату, день Твій погас», «Знову рідний поріг», «Естамп», «І раптом з камінної клітки» та ін.) звучить мотив часу, який «замітає сліди»: «Залишилися сліди. / Мерехтять тільки сліди» [4, с. 19], «...все розвіяв час» [4, с. 52], «...крилом змете нас час / З доріг і пасток, вір і мук» [4, с. 53], «...наші сліди завіє / холод / вітри / час...» [4, с. 57], «Все минуле – слід на піску...» [4, с. 112]. Автор також апелює до категорій абстрактно-буденного, практичного мислення «вчора – сьогодні – завтра» або ж до модусів «минуле – теперішнє – майбутнє», вибудовуючи систему хрональних відношень слідування, зіставлення, протиставлення чи под., як-от у поезіях «Василеві Стусові на Колиму», «Завтра тихенько стукає у вікно» (не випадково епіграф до поезії – слова із акту 5, сц. 5 «Макбета» В. Шекспіра, де головний герой у короткому монолозі висловлює суголосні думки: «Out, out, brief candle! Life is but a walking shadow» [«Гасни ж, куца свічко! Життя – рухлива тінь...», пер. Б. Тена]), «Він нам світить вже стільки літ!», «Рік почався...», «Завтра тихенько стукає у вікно...» та ін.: «Вчора розвіялось сном / Завтра пливе в міражах» [4, с. 58], «Минуле впало / Криком прощання / Майбутнє висне / Знаком питання» [4, с. 60], «Море хиталось / Хвилі котились / хвилі ковтали / і пропадали / навіть сліди / вчора / сьогодні / завжди» [4, с. 62], «Сучасне було завжди / таким блаженським / що через нього просто / просвічувалось майбутнє / і ніколи не манило / Але в кожному сьогодні / завше був / обігритий куточок» [4, с. 77], «Завтра зазирає у вікно / великими очима / Вічної Надії» [4, с. 79], «він [водоспад] кидав ще тепле і затишне сьогодні / вниз / у холодне й непевне завтра / і на межі знебулих секунд / тарабанів симфонію прощання» [4, с. 108], «...зникає сучасне / і в пінистому шумі бродить майбутнє» [4, с. 108], «Ми з посіву вчорашнього дня / Йдем у завтрашній навання» [4, с. 112] та ін.

Акцент на невідступному проминанні часу доповнюється образом безконечного «кола повторень», який у Сверстюка має своєрідне змістове наповнення: автор у поетичних творах збірки неодноразово згадує календарну зміну дня та ночі, а також зміну сезонів, проте колові цикли як звичні атрибути природного світу і набувають у нього емоційно-аксіологічного підтексту, і творять своєрідну філософію часу.

Як відомо, однією з головних рис психологічного часу людини є циклічність, яка є наслідком уявлення про добові цикли чи вписується в систему річних календарно-обрядових категорій та родинно-сімейних ритуалів. Така циклічність має й сакральні-міфічні підгрунття, на відміну від мирської, лінійної, тривалості часу, що переконливо довів М. Еліаде (див. його працю «Священне і

мирське», [3, с. 36–53]). Є. Сверстюк, який через поетичні коди оприявнює власне ставлення до священного та мирського, з одного боку, велику роль відводить мотивам, пов'язаним з особистим релігійним досвідом (образ християнського свята як сакрального часу – один із наскрізних у збірці, див. поезії: «Нині святвечір...», «У щедрий вечір», «Коли в цю неділю останню...», «Тихий Святвечір»), а з іншого – наголошує на мотивах колового (циклічного) часу, який у нього – завжди атрибут безконечного у своїй тривалості профанного коловороту буднів («*колесо буднів*» [4, с. 182]), що характеризується духовним змертвінням, порожнечею, нездатністю реалізуватися і т. ін.: «*Колом пройдуть віки / У летаргійнім сні*» [4, с. 37]; «*Земля заокруглювалась / і плила / і плила / і плила / по колу*» [4, с. 86]; «*Навіть мова команд / в темнім колі застояних буднів – наче дим на вітрах...*» [4, с. 80], «*Ви прийшли для короткої гри / вискакуйте на кон на ходу / не силкуйтесь змінити інерцію розгону / не претендуйте збагнути напрям / усе іде по колу*» [4, с. 160] та ін. Безконечний будень у поезії Є. Сверстюка – щось на кшталт замкненого колеса сансари, що символізує несприятливе становище, із якого потрібно вийти; це «*застояна*» вічність, на противагу вічності сакральній, об'єкта жадання для ліричного суб'єкта.

Відмова, неможливість жити в тому, що називається «історичним теперішнім», із його буднями, несвободою й конформізмом – така максималістська індивідуальна позиція неодноразово проявляється в збірці. Не випадково в ній з'являється й образ лицарства, вік якого минув. У поезії «Сервантес» (останній її рядок дав назву книзі) автор Дон Кіхота стає універсальним символом, доля якого проектується й на ліричного суб'єкта, автора поезії, відтак звучить мотив невідповідності духу людини та епохи, у яку вона «закинута»: «*Лицарський вік минув. / Лицарство – вік оман*» [4, с. 35]. Та, попри це, «*Чистим лишився стяг. / Вічним – шляхетний сум*» [4, с. 36]. В іншому місці автор словами ліричного героя прямо стверджує: «*Я марю лицарством*» [4, с. 161].

Ще один наскрізний художній образ, що з'являється в поетичному світі Сверстюка на противагу образу «*колеса буднів*», – «*жива мить*» [4, с. 150] як спосіб вийти за межі профанної замкненої вічності. Традиційна для романтичної свідомості опозиція «вічність – мить» характеризується тут низкою конотацій, найчастотніша серед яких – тлумачення миті як вияву нонконформізму, опозиції до будь-якої обмежувальної системи. Інжективна точка виходу в істинне сакральне начало, за Є. Сверстюком, – наперед задана налаштованість на мить подвигу, на момент горіння, спалах – як ситуація виняткового розкриття власного потенціалу, максимального протистояння духу будь-яким формам і проявам суспільного детермінізму:

*Втекти б у ясне вчора
у світле завтра
але суть гри в сьогоднішньому
наповнити світлом живу мить
Знайти її глибокий сенс
неповторний в короткому леті
ідеальний як сон літнього ранку
і грати мить як акт останній* [4, с. 159].

Увага до миті як своєрідного репрезентанта сакральної вічності реалізована в збірці за допомогою низки маркерів, що свідчить про те, що автор постійно рефлексував про її феномен. Так, у поезії «Nike» Є. Сверстюк звертається до образу статуї Ніки Самофракійської, присвяченої богині перемоги, однієї з найвідоміших пам'яток античності, що зберігається в Луврі. Знайдені французькими археологами в 1863 р. фрагменти статуї було зібрано, але голову й руки богині не вдалося виявити. На прикладі образу-символу Ніки автор демонструє: бажання увічнити мить слави виявляється безрезультатним.

(«*Даремні спроби увічнити мить*» [4, с. 85]):
*Цей безголовий символ перемоги
створила доля, згладивши лице
за те, що ту хмільну щасливу мить
хотіла зупинити і накинуть
вікам прийдешином.*

*Але ті пройшли,
переступили, зсунули з дороги
і зняли голову, аби не заважало
чуже обличчя стверджувать своє.
Яким воно було
лице у Нікі? Хто тепер вгадає... [4, с. 84].*

Інший змістовий маркер образу миті – хисткість людської пам'яті в спробах зафіксувати момент, оманливість сприйняття минулого. У поезії «Два сусідні кадри кінокамери...» медитації автора зосереджені на темі неспівмірності миті, яка назавжди минула, та адекватного спогаду про неї, марних спроб її зафіксувати, а отже, ідеалізації того, чого вже немає. Ідеалізація ж минулого, за логікою ліричного суб'єкта, – форма пародії. Виходячи з Августинового розуміння часу, відповідно до якого минуле є образом минулого («...теперішнє минулого – це пам'ять; просто теперішнє – споглядання; теперішнє майбутнього – очікування» [1, с. 673]), Є. Сверстюк у такий спосіб мимовільно актуалізує думку про симулятивність пам'яті та унікальність кожної миті «тепер»:

*...будете з маленьким запізненням
наздоганяти хвилину
ідеалізувати спалахи пам'яті
пропускати живу мить Любови
і часом у вирі повторень
подоба ідеалізованої хвилі
повернеться до вас пародією...
...
Спалах пропущеної миті
з цього можна створити
прекрасну ідилію втраченого раю [4, с. 150].*

Парадокс висновків автора в цитованому уривку полягає в тому, що як приватна, так і колективна пам'ять в його філософії (і про це свідчать поезії «Побачення» на 35-й зоні), «Перший день війни», «То було десь у 1971», «В житті бездомнім...», «Ходять говорять...», «Соната старого альбому», «Вона заховала в серці», «Мої рідні у сивих віках прародичі...» та багато ін.) – не лише одне з найважливіших джерел ідентичності особи (минуле творить сучасність), а й та основа, яка дає їй силу цю ідентичність вибудовувати в теперішньому часі (пам'ять творить сучасність).

Із цим аспектом пов'язаний чи не найважливіший маркер, асоційований з образом миті в поезії Є. Сверстюка, – відповідальність людини за кожен момент власного життя «тут-і-тепер»: «*Завтра тихенько стукає у вікно / і відходить / як кредитор / що наперед загадує / за чисту годину / за сонячну мить / за світлий сон / за все будеш платити*» [4, с. 77]. У різних варіаціях мотив індивідуального вибору особи, її відповідальності за свій час (перед собою і перед суспільством) виявляється суголосним мотиву непроминального як цінності в житті людини і звучить у поезіях «Ідеї», «Минають наші роки...», «Звичайна людина», «Море хиталось...», «Ермітаж», «Вічно голодним», «Рік почався...», «Він нам світить вже стільки літ!..», «Благословенний день...», «Може це саме та неповторна зоряна мить...» та ін. Уже згадувана поезія «Генета часу» містить показовий у цьому сенсі епіграф: «*Navigare necesse est, vivere non est necesse*» (латин. «Плисти необхідно, а жити – ні!»), – вираз уживається, коли йдеться про потребу мужньо йти вперед, долаючи труднощі, про вірність обов'язку – перед людьми, державою й т. ін. А у фіналі поезії «*Teatrum mundi* (Театр світу)» автор найбільш концептуально та лапідарно, у характерній для нього афористичній манері стверджує:

*У несмішній людській комедії
кожен уявляє себе головним героєм
і в запамороченні забуває
що фінал накреслено
Вся штука
наповнити хвилини світлом [4, с. 164].*

Висновки та перспективи подальших досліджень. Насичений темпоральними кодами поетичний текст Є. Сверстюка засвідчує особливу його увагу до феномену часу. Чіткість, концептуальність елементів темпорологічного світобачення, спосіб їх уключення в інші естетико-аксіологічні мисленнєві системи вказують на те, що художня категоризація часу має в Є. Сверстюка філософсько-світоглядний характер. Найчастіше вживані темпоральні образи-мотиви у збірці «Писані синім крилом» – мотиви циклічного часу, проминання, буднів як профанного та свята як сакрального часу, вічності, миті. У своїх поетичних творах автор утілює ідею про те, що людське життя, окреслене мірою вічності та миті, незалежно від перетікання фізичного часу, набуває іншої розмірності та по-справжньому гідного людини сенсу.

Джерела та література

1. Блаженный А. Творения : в 4-х т. – Т. 1 : Об истинной религии / А. Блаженный ; сост. С. И. Еремеева ; авт. предисл. А. К. Дживелегов. – Санкт-Петербург : Алетейя ; Киев : УЦИММ–Пресс, 2000. – 742 с.
2. Всемирная энциклопедия : Философия / глав. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. – М. : АСТ ; Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.
3. Еліаде М. Священне і мирське. Міфи, сновидіння і містерії. Мефістофель і андрогін. Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання / М. Еліаде ; пер. Г. Кьорян, В. Сахна. – К. : Основи, 2001. – 592 с.
4. Сверстюк Є. Писані синім крилом / Євген Сверстюк ; упоряд. Олена Голуб. – К. : ТОВ «Видавництво “КЛІО”», 2015. – 256 с.

Лавринович Лилия. «...Наполнить минуты светом»: темпоральные мотивы в лирике Е. Сверстюка. В статье речь идет о темпоральных аспектах художественного мировоззрения Е. Сверстюка как об одном из основных признаков его творческого мышления. Материалом исследования является посмертный сборник стихов «Писанные синим крылом» (2015 г.). Основные темпоральные мотивы Е. Сверстюка – мотивы детства и христианского праздника как сакрального времени, будней (в частности периода ссылки и заключения) как профанного времени, мотивы преходящести, временных циклов, вечности, момента. Мотивы времени в поэзии Е. Сверстюка – важный элемент авторской аксиологии.

Ключевые слова: Е. Сверстюк, темпоральные мотивы, образ времени, сакральное и профанное время, вечность, момент.

Lavrynovych Lylya. «...To Fill the Minutes with Light»: Temporal Motifs in Ye. Sverstiuk's Lyric Poetry. The article deals with the temporal aspects of Ye. Sverstiuk's artistic world outlook as one of the fundamental features of his creative thinking. The research is based on the author's posthumous collection of poetry «Written with a Blue Wing» (2015). The main temporal motifs in Ye. Sverstiuk's poetry are the motifs of childhood and Christian holiday as a sacral time, weekdays (especially, the periods of exile and imprisonment) as a ferial time, the motifs of fugacity, temporal cycle, eternity and instant. Temporal motifs in Ye. Sverstiuk's poetry are an important component of author's axiology.

Key words: Ye. Sverstiuk, temporal motifs, the image of time, sacral and ferial time, eternity, instant.

Стаття надійшла до редколегії
10. 01. 2016 р.

УДК 821.161.2(477.82)«1960/1980»:329

Ірина Назарук

Євген Сверстюк і Кость Шишко: долі митців у контексті руху опору 60–80-х років

У статті розкривається суть явища руху опору, що зародився й активно розвивався в 1960–1980-х роках на території України, коли всі сфери життя зазнавали великого впливу комуністичної ідеології. Найбільше цей процес позначився на літераторах. Основну увагу зосереджено на постатях таких волинських шістдесятників, як Євген Сверстюк та Кость Шишко, котрі потрапили під дві хвилі тогочасних репресій проти інтелігенції. Простежено, як вплинула суспільно-політична атмосфера на життєвий шлях митців, а також спільні мотиви у творчому доробку, ідеї та принципи, які вони відстоювали.

Ключові слова: ідеологія, самвидав, рух опору, шістдесятник, дисидент, образ, мотив.